

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Φ. ΤΟΜΠΡΟΥ

ΑΠΟ ΤΑ ΟΙΚΟΣΗΜΑ ΣΤΑ ΕΘΝΟΣΗΜΑ
ΤΟΥ ΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (1204-1862)

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΜΗ' ΤΟΜΟΥ (2006) ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ»

ΑΘΗΝΑΙ 2006

ΑΠΟ ΤΑ ΟΙΚΟΣΗΜΑ ΣΤΑ ΕΘΝΟΣΗΜΑ
ΤΟΥ ΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (1204-1862)

1. Είσαγωγή

Με τὸν ὄρο Ἑραλδική ἢ οἰκοσημολογία ἐννοοῦμε τὴν ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὴν παρατήρηση, τὴν περιγραφή καὶ τὴν καταγραφή τῶν οἰκοσήμων. Ὁ ὅρισμός ποὺ εἶναι σήμερα παγκοσμίως ἀποδεκτὸς γιὰ τὴν ἐπιστήμη αὕτη εἶναι ὁ ἀκόλουθος: «Πραγματική Ἑραλδική εἶναι ἡ συστηματική χρῆση τῶν ἰδίων σχημάτων πάνω στὸ θυρεό».¹ Τί ἐννοοῦμε ὅμως μὲ τὸν ὄρο οἰκόσημο καὶ ποιά εἶναι τὰ στοιχεῖα ποὺ τὸ συνθέτουν; Μὲ τὸν ἀνωτέρω ὄρο οἱ μὴ εἰδικοὶ ἐννοοῦν συνήθως τὸ σχῆμα ἀσπίδας ἢ σπανιότερα κύκλου, ρόμβου κ.λ.π., ποὺ φέρει μία παράσταση καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἔμβλημα τῆς οἰκογένειας. Αὐτὸς ὅμως ὁ ὅρισμός δὲν εἶναι σωστὸς καθὼς ἀναφέρεται μόνον στὸ θυρεὸ ἐνῶ τὸ οἰκόσημο εἶναι πιὸ πολύπλοκο, ἀφοῦ τὸ συνθέτουν καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἐκτὸς τοῦ θυρεοῦ, τὰ ὁποία θὰ παρουσιαστοῦν στὴ συνέχεια². Σύμφωνα μὲ τὸν ὅρισμό τῆς Ἑραλδικῆς, ποὺ προαναφέρθηκε, τὸ πρῶτο γνωστὸ παράδειγμα ἐραλδικοῦ θυρεοῦ εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖο ἀπένευμε ὁ Ἑρρίκος ὁ Α΄ τῆς Ἀγγλίας στὸν Geoffrey d'Ανζου τὸ 1127. Ὁ συγκεκριμένος θυρεός, ποὺ εἶχε γαλάζιο φόντο, ἔφερε λιοντάρια σὲ ὄρθια στάση (Seme)³. Ἡ ἐπίσημη γλώσσα ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν περιγραφή τῶν οἰκοσήμων εἶναι ἡ μεσαιωνικὴ γαλλικὴ, γιατί πρῶτα στὴ Γαλλία ἐφαρμόστηκε συστηματικὰ καὶ ἀναπτύχθηκε ἡ πρακτικὴ τῆς Ἑραλδικῆς⁴.

Τὴ συγκεκριμένη ὀνομασία τῆς ἢ ἐν λόγω ἐπιστήμῃ τὴν πῆρε ἀρκετοὺς

1. Ἱ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑραλδικὴν (Οἰκοσημολογία)», *Δελτίον Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρίας Ἑλλάδος*, Ἀριθμὸς 1, Ἀθήνα 1979, σ. 19.

2. Δ. Κονιδάρης «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα τῶν οἰκοσήμων καὶ ἡ προέλευσί τους», *Δελτίον Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρίας Ἑλλάδος*, Ἀριθμὸς 3, Ἀθήνα 1982, σ. 9.

3. Seme: Πρόκειται περὶ τοῦ θυρεοῦ, ὁ ὁποῖος παρουσιάζεται σὰν νὰ ἀποτελεῖ τμῆμα μεγαλύτερης ἐπιφάνειας ἀπὸ τὴν ὁποία αὐτὸς ἀποκόπηκε.

4. Ἱ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν...», ὁ.π., σ. 17-19.

αἰῶνες μετὰ τὴ γέννησίν της καὶ συγκεκριμένα κατὰ τὸ 18ο αἰῶνα. Ἡ προέλευση τοῦ ὀνόματός της ἔχει σχέση μὲ τοὺς Κήρυκες (Heralds), οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀνώτατοι τιτλοῦχοι, διορισμένοι ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα γιὰ νὰ ἀσκοῦν τὰ ἐραλδικὰ του δικαιώματα. Κατὰ τὸ 16ο καὶ 17ο αἰῶνα ἡ ἀσκήση τῶν ἐραλδικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἡγεμόνα ἀποτέλεσε τὸ σπουδαιότερο τμῆμα τῶν καθηκόντων τους. Παράλληλα ἦσαν ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεση τῶν ἡγεμονικῶν διαταγμάτων, γιὰ τὴ χορήγηση οἰκοσήμου, τὴν ἐπίβλεψη τῶν οἰκοσήμων πού εἶχαν οἱ εὐγενεῖς, τὴν τήρηση γενεαλογικῶν πινάκων καὶ τὴν ὀρθὴ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τῆς Ἑραλδικῆς⁵.

Ἡ καθιέρωσή της ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 2ο μισό του 12ου αἰῶνα χωρὶς νὰ ἔχει συγκεκριμένο τόπο γέννησης καθὼς ἐμφανίζεται συγχρόνως σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς Εὐρώπης. Πολλοὶ ἐρευνητὲς ὑποστήριξαν ὅτι ἡ ἔναρξίς τοῦ ἐραλδικοῦ συστήματος ὀφείλεται στὴν ἐπαφὴ πού εἶχαν οἱ ἱππότες ἀπὸ τὶς διάφορες περιοχὲς τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σταυροφοριῶν. Ἡ ἄποψη αὐτὴ ὅμως δὲν ἰσχύει, ἀφοῦ ὅπως παρουσιάστηκε ἀνωτέρω ὁ πρῶτος θυρεός, αὐτὸς τοῦ Geoffrey d'Ανίου (1127), δημιουργήθηκε 32 χρόνα μετὰ τὴν Α' Σταυροφορία (1095)⁶.

Ποιοὶ ὅμως εἶναι οἱ λόγοι πού ὀδήγησαν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐπιλέξουν συγκεκριμένα διακριτικά; Τὰ ἐραλδικὰ σχήματα καὶ χρώματα ἐπιλέχτηκαν γιὰ δυὸ πρακτικὸς λόγους: πρῶτον γιὰ νὰ διακρίνονται οἱ πολεμιστὲς μετὰξὺ τους στὶς μάχες καὶ στοὺς ἱπποτικὸς ἀγῶνες καὶ δεύτερον ὡς διακριτικὰ στοιχεῖα σὲ ἐπίσημα ἔγγραφα. Στὴν πρώτη περίπτωση, αὐτὴ τῶν πολεμιστῶν, θὰ πρέπει νὰ θυμίσουμε ὅτι ἐπειδὴ οἱ ἱππότες φοροῦσαν κλειστὰ κράνη τὴν ὥρα πού ἀγωνίζονταν καὶ δὲ διακρίνονταν στὸ κατὰ πόσο ἦταν ἐχθροὶ ἢ σύμμαχοι ἐπέλεξαν νὰ υἱοθετήσουν τὰ ἐραλδικὰ σχήματα ὡς στοιχεῖο ἀναγνωρισιμότητας. Στὴ δεύτερη περίπτωση τὸ ἐραλδικὸ σχῆμα μὲ τὴ μορφὴ σφραγίδας πιστοποιοῦσε πᾶς τὸ συντάκτη τοῦ ἐγγράφου ἢ τὴν ἰδιοκτησίαν σὲ κάποιο ἀντικείμενο⁷.

Ἡ κατοπινὴ τροπὴ τῆς Ἑραλδικῆς πρὸς τὸν κληρονομικὸ χαρακτήρα τῶν σχημάτων ὀφείλεται πιθανὰ σὲ λόγους τόσο συναισθηματικὸς τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἔχουν τὸ θυρεὸ τοῦ πατέρα τους, ὅσο καὶ πρακτικὸς, ἀφοῦ μὲ τὸ θυρεὸ δῆλωναν τὰ κληρονομικά τους δικαιώματα ἐπὶ τῆς πατρικῆς περιουσίας καὶ ἐπιδείκνυαν στοὺς ὑποτακτικὸς τους ἕνα

5. Ἰ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν...», ὅ.π., σ. 17-18.

6. Ἰ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν...», ὅ.π., σ. 19.

7. Ἰ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν...», ὅ.π., σ. 19.

σύμβολο γνωστὸ καὶ σεβαστό. Ἐπιπρόσθετα στοὺς πρακτικοὺς λόγους ἐντάσσεται καὶ ἡ παρὰλληλη μὲ τὸ οἰκόσημο χρῆσις τῆς σφραγίδας, ἡ ὁποία ἀπεικόνιζε εἴτε ὁλόκληρο τὸν ἱππότη εἴτε μόνον τὸ θυρεό του.

Κατὰ τὸ 13ο αἰῶνα ἡ Ἑραλδικὴ ἐξειδικεύεται καὶ ἐξελιίσσεται ὡς ἐπιστήμη, ἀφοῦ ἀποκτᾷ νόμους καὶ ὀνοματολογία σὲ αὐτὰ ποὺ περιγράφει. Τὰ οἰκόσημα ὑπάγονται πιά σὲ εἰδικoὺς κανόνες σχετικoὺς μὲ τὴ σύνθεσή τους. Οἱ κανόνες οἱ ὁποῖοι υἱοθετοῦνται εἶναι: 1) Ἡ χρῆσις ἑπτὰ χρωματισμῶν, οἱ ὁποῖοι διαιροῦνται σὲ δυὸ ὁμάδες: α) τὴν ὁμάδα τῶν μετάλλων καὶ β) τὴν ὁμάδα τῶν χρωμάτων. 2) Ἀπαγορεύεται νὰ τοποθετηθοῦν μαζὶ δυὸ χρωματισμοὶ τῆς ἴδιας ὁμάδας, ὁ ἓνας δηλαδὴ νὰ ἐπικαλύπτει τὸν ἄλλο ἢ ὁ ἓνας νὰ τοποθετεῖται ἀπέναντι ἀπὸ τὸν ἄλλο. Ὁ ὅρος ποὺ χρησιμοποιοεῖται γιὰ νὰ περιγράψῃ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ θυρεοῦ πάνω στὴν ὁποία εἰκονίζονται οἱ παραστάσεις ὀνομάζεται *πεδίο*. Στὸ πεδίο μάλιστα ἐπιτρέπεται νὰ μὴν ὑπάρχει καμία παράστασις καὶ ὁ θυρεὸς νὰ καλύπτεται ὅλος ἀπὸ ἓναν μόνον χρωματισμό. Σὲ τέτοια περίπτωσις ὁ θυρεὸς ὀνομάζεται *ὁλόχρωμος*. Κανόνα ἐπίσης ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι κάθε συμβολικὸ ἔμβλημα παρουσιάζεται τυποποιημένο, ἐνῶ τὰ λάθη στὴν προοπτικὴ καὶ στὶς ἀναλογίες τῶν παραστάσεων εἶναι συνηθισμένα καὶ παραδεκτά⁸.

Μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ἡ χρῆσις τῶν οἰκοσήμων ἐπεκτείνεται ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἱππότες καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ στὶς γυναῖκες, στοὺς κληρικοὺς, στοὺς ἀστούς, στοὺς τεχνίτες ἀκόμα καὶ στοὺς χωρικοὺς. Ἐδῶ εἶναι σκόπιμη ἡ διόρθωσις ἐνὸς λάθους ἀρκετὰ διαδεδομένου, τὸ ὁποῖο δὲ βασιίζεται σὲ κανένα ἱστορικὸ στοιχεῖο. Τὸ δικαίωμα δηλαδὴ νὰ ἔχει κανεὶς οἰκόσημο δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στοὺς εὐγενεῖς. Μέχρι τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, ὁποιοσδήποτε στὴν Εὐρώπῃ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ καθιερώσῃ καὶ νὰ χρησιμοποιοεῖ τὸ οἰκόσημο τῆς ἐκλογῆς του, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ πραγματοποιεῖται στὴν πράξι ἀπὸ τοὺς μὴ εὐγενεῖς, μὲ μόνον ὅρο νὰ μὴ ὑποκλέψῃ τὸ οἰκόσημο ἄλλου προσώπου⁹.

Κατὰ τὸ 15ο καὶ 16ο αἰῶνα, ἐπειδὴ μεταβάλλεται ὁ χαρακτήρας τοῦ ὀπλισμοῦ, ἡ Ἑραλδικὴ χάνει τὴν ἀξία της μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀναγνώρισις τοῦ πολεμιστῆ στὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴ ἀποβάλλει καὶ τὴν ἀπλότητά της¹⁰. Πλέον εἰσέρχεται ἐκ νέου στὸ πρακτικὸ της μέρος, στὴν

8. «Οἰκόσημα», Πάπυρος, Λαρούς, Μπριτάνικα, ἐκδοτικὸς οἶκος Πάπυρος, τόμος 46, Ἀθήνα 1996, σ. 304.

9. «Οἰκόσημα», ὁ.π., σ. 305.

10. Ἱ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν...», ὁ.π., σ. 21-22.

ανάγκη ύπαρξης ατομικού συμβόλου (ή ακόμα και κοινοτικού ή σωματειακού), τὸ ὁποῖο μὲ τὴ μορφή τῆς σφραγίδας ἐπικύρωνε ἢ διακοσμοῦσε τὰ δικαστικά ἢ ἄλλα ἐπίσημα ἔγγραφα. Ἐκτοτε τὸ οἰκόσημο δὲν ἀποτελεῖ πρὸνόμιο τῆς ἀρχουσας τάξης τῆς εὐγένειας ἀλλὰ τῶν ἀστῶν μὲ ἀποτέλεσμα τὸ 18ο αἰῶνα ἐπεκτείνεται ἡ χρήση του στοὺς τελευταίους ὑπὸ τὴν ἔννοια ἐνὸς χρήσιμου οἰκογενειακοῦ συμβόλου-σφραγίδας πρὸς ἐπικύρωση συμβολαιογραφικῶν καὶ ἄλλων πράξεων. Τὴν περίοδο αὐτὴ διαδίδεται εὐρέως καὶ ἡ χρήση τῶν ἐθνοσήμων, τῶν ἐμβλημάτων τῶν πόλεων, τῶν κοινοτήτων, τῶν θρησκευτικῶν ταγμάτων, τῶν πανεπιστημίων. Σύμφωνα μάλιστα μὲ τὸ Διονύσιο Ζακυθινὸς μεγάλος ἀριθμὸς οἰκοσήμων τῶν ἀστικῶν ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν ἀπὸ τὸ 16ο ἕως καὶ τὸ 18ο αἰῶνα ἔχουν αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν προέλευση¹¹.

2. Οἰκόσημα

2.1. Τὰ στοιχεῖα τοῦ Οἰκοσήμου

Ὅπως προαναφέρθηκε οἰκόσημο δὲν εἶναι μόνο τὸ σχῆμα ἀσπίδας ἢ σπανιότερα κύκλου, ρόμβου κ.λ.π., ποὺ φέρει μία παράσταση καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἐμβλημα τῆς οἰκογένειας. Τὸ οἰκόσημο εἶναι πιὸ σύνθετο, μιᾶς καὶ τὸ ἀπαρτίζουν καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἐκτὸς τοῦ θυρεοῦ¹².

Τὰ στοιχεῖα λοιπὸν ποὺ συνθέτουν ἓνα οἰκόσημο εἶναι τὰ *βασικά* καὶ τὰ *εἰδικά*.

Στὰ *βασικά* στοιχεῖα ἀνήκουν:

α) Ὁ *θυρεός*, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀρχαιότερο στοιχεῖο ἐνὸς οἰκοσήμου. Ὁ *θυρεός*, ποὺ ἔχει τὴν προέλευσή του στὴ ζωγραφισμένη ἢ σκεπασμένη μὲ δέρμα ἀσπίδα ποὺ παραδιδόταν γιὰ συναισθηματικούς λόγους ἀπὸ πατέρα σὲ γιό, ἐγινε ἡ ἀπαρχὴ τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς τῶν τίτλων καὶ τῶν ἐμβλημάτων. Μὲ τὴν εἰσοδοχὴ ἐνὸς ἀτόμου στὴν τάξη τῶν εὐγενῶν τοῦ ἀναγνωριζόταν ἐπίσημα ὁ *θυρεός* καὶ τὰ ἐμβλήματά του, ποὺ ἀποτελοῦσαν πιά γνωρίσματα τῆς συγκεκριμένης οἰκογένειας, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ὄνομά της. Τὰ ἐμβλήματα αὐτὰ χρειάζονταν ἐπίσης νὰ χαραχτοῦν σὲ δακτυλίδια ἢ

11. Δ. Ζακυθινός, «Ἡ γενεαλογικὴ καὶ ἡ ἐραλδική, ἐπιστῆμαι ἱστορικαί», *Δελτίον Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρίας Ἑλλάδος*, Πρακτικά Α' Πανελληνίου Συμποσίου Γενεαλογικῆς καὶ Ἑραλδικῆς Ἐπιστήμης (24-26 Νοεμβρίου 1986), Ἀριθμὸς 8, Ἀθήνα 1992, σ. 21.

12. Δ. Κονιδάκης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 9.

σφραγίδες, νὰ ζωγραφιστοῦν σὲ πορτραῖτα καὶ ἔγγραφα ἢ νὰ σκαλιστοῦν σὲ ὑπέρθυρα, πηγάδια, ταφικὰ μνημεῖα καὶ ἄλλοι. Σὲ αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἀπεικονίζονταν συνήθως ὄχι μόνο ὁ θυρεός, ἀλλὰ καὶ διάφορα ἄλλα ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα στοιχεῖα, πού μὲ τὸ χρόνο καὶ τὴν παράλληλη ἐξέλιξη τῆς Ἑραλδικῆς τυποποιήθηκαν πάνω σὲ κανόνες¹³.

Ὁ θυρεός λοιπὸν εἶναι τὸ σπουδαιότερο καὶ τὸ πρωταρχικότερο τμῆμα τοῦ οἰκοσήμου. Δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει οἰκόσημο χωρὶς θυρεό, ἐνῶ ἀντίθετα πάρα πολλὰ οἰκόσημα ἀποτελοῦνται μόνο ἀπὸ θυρεό. Πολλὲς φορὲς μάλιστα αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ οἰκόσημα εἶναι ἐνδειξη ἀρχαιότητος τῆς εὐγένειας, γιατί τὰ ὑπόλοιπα τμήματα τοῦ οἰκοσήμου καθιερώθηκαν ἀργότερα. Οἱ θυρεοὶ μάλιστα στὴν ἀρχὴ ἦταν πολὺ ἀπλοὶ σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτοὺς πού φιλοτεχνήθηκαν μερικoὺς αἰῶνες ἀργότερα καὶ οἱ ὁποῖοι, ὡς δημιουργήματα τῆς περιόδου τῆς παρακμῆς, εἶναι σύνθετοι, ἀφοῦ δὲν ἐξυπηρετοῦσαν (οὔτε χρειαζόταν πιά) τὸν κύριο σκοπὸ τῆς ἐραλδικῆς τῆς ἀκμῆς, τὴν ἀναγνώριση δηλαδὴ τῶν κατόχων τῶν θυρεῶν¹⁴.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐμβλήματα-παραστάσεις πού ὑπάρχουν πάνω στὸ θυρεὸ ἔχουν συμβολικὴ σχέση μὲ τὰ ἱστορικὰ κατορθώματα ἢ τὶς ἀρετὲς τῶν φερόντων. Ἔτσι ὁ Σταυρὸς παριστᾷ τὸ σύμβολο ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου εἶχαν ἐκστρατεύσει οἱ ἱππότες, τὸ *Τόξο* τὴν κυριευθεῖσα ἢ τὴ σθεναρὰ ὑπερασπισθεῖσα γέφυρα, ὁ *Πύργος* τὸ φρούριο πού εἶχε κατακτηθεῖ, τὸ *Κράνος* τὴν ἀποσπασθεῖσα πανοπλία τοῦ ἐχθροῦ, τὸ *Ἄστρο* τὴ νυχτερινὴ ἔφοδο, ἡ *Ρομφαία* τὴν πεισματώδη μάχη, ἡ *Ἡμισέληνος* τὴν ἥττα ἐνὸς ἰσχυροῦ μουσουλμάνου, τὸ *Λιοντάρι* καὶ ἡ *Τίγρης* τὸ ἀκατάβλητο θάρος, ὁ *Ἀετὸς* τὴν ἀξιοθαύμαστη ἀνδρεία κ.ο.κ. Ἄλλες πάλι φορὲς ἐπιλέγεται ἓνα ἐμβλημα ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐμφανίζει ὁμοιότητα μὲ τὸ χριστιανικὸ ὄνομα ἢ τὸ ἐπίθετο τοῦ φέροντος καὶ ἔτσι ἐκφράζει τὴν ταυτότητά του κατὰ ἓναν τρόπο ὁ ὁποῖος εἶναι κατανοητὸς καὶ εὐκολομνημόνευτος. Οἱ θυρεοὶ αὐτοὶ ὀνομάζονται «ὁμιλοῦντες», «λαλοῦντες» ἢ «φανεροὶ» (*Armes Parlantes*). Τέτοιοι θυρεοὶ ἀπαντῶνται σὲ μεγάλο ποσοστὸ στὶς Ἑλπνησιακὲς οἰκογένειες. Πὰ παράδειγμα ἡ οἰκογένεια Σολομοῦ (Ζάκυνθος καὶ Κεφαλονιά) ἔχει τὸ ψάρι σολωμό. Ἡ οἰκογένεια Καρτάνου (Κέρκυρα) φέρει συμβολικὴ παράσταση τῶν τριῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους (Ἀνοιξη, Καλοκαίρι, Φθινόπωρο) ἀλλὰ ὄχι τῆς τέταρτης (*Quarta non*). Ἡ οἰκογένεια Γερακάρη (Κεφαλονιά) ἓνα γεράκι. Ἡ οἰκογένεια

13. Ἱ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν...», ὁ.π., σ. 17.

14. Ἱ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν...», ὁ.π., σ. 17-18.

νεια Καψοκεφάλου (Ζάκυνθος) μιὰ κεφαλή φλεγόμενη. Τέλος, από την ανάγκη νὰ ἀποτελέσει ὁ θυρεὸς προσωπικὸ στοιχεῖο ἀναγνώρισης προήλθε καὶ ἡ ἔννοια τῆς διακρίσεως τῶν ἀδελφῶν τῆς ἴδιας οἰκογένειας, μὲ τὴν ἀπεικόνιση διαφορετικῶν χρωμάτων ἀνάλογα μὲ τὴ σειρά διαδοχῆς στὸ θυρεὸ τῆς οἰκογένειας¹⁵.

β) Δεύτερο βασικὸ στοιχεῖο τοῦ οἰκοσήμου εἶναι τὸ κράνος. Ἀποτελεῖ τὸ ἀρχαιότερο μετὰ τὸ θυρεὸ ἐραλδικὸ στοιχεῖο καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπεικόνισή του συμβολίζει καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἰδιοκτήτη τοῦ οἰκοσήμου. Ἔτσι ὁ αὐτοκράτορας ἢ ὁ βασιλιάς φέρει χρυσὸ κράνος ἀνφὰς ἀνοικτὸ ἢ μὲ 5 γρίλιες, ὁ κόμης ἢ ὁ ὑποκόμης φέρει κράνος ἀργυρὸ λοξὸ μὲ 7 γρίλιες, ὁ βαρὼνος ἀργυρὸ λοξὸ μὲ 5 γρίλιες. Ἡ τοποθέτηση ἐπίσης τοῦ κράνου πρὸς τὰ δεξιὰ ἀποτελεῖ κατὰ κανόνα γνώρισμα νόθου γόνου μιᾶς οἰκογένειας¹⁶.

γ) Τὰ κανχένια. Προήλθαν ἀπὸ τὸ κομμάτι τοῦ ὑφάσματος ποὺ κάλυπτε στὶς ἐκστρατεῖες τὸ πάνω μέρος τοῦ κράνου μὲ προορισμὸ νὰ μὴν κτυποῦν οἱ ἀκτίδες τοῦ ἡλίου κατευθεῖαν πάνω στὸ μέταλλο. Στὶς μάχες τὸ ὕφασμα αὐτὸ πολλὰς φορὲς σχιζόταν καὶ οἱ ἱππότες ἦσαν ὑπερήφανοι γι' αὐτό, ἀφοῦ φανέρονε ὅτι ἀγωνίστηκαν γενναῖα. Ἀπὸ πρακτικὸς σκοποὺς λοιπὸν ποὺ ἐξυπηρετοῦσε ἀρχικὰ τὸ ὕφασμα αὐτὸ γρήγορα ἐγίνε τμῆμα τῆς ἀπεικόνισης τοῦ οἰκοσήμου¹⁷.

δ) Τὸ λοφίον. Τὸ ξεκίνημα τοῦ λοφίου πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στοὺς ἱπποτικὸς ἀγῶνες καὶ στὶς κονταρομαχίες, ὅπου οἱ ἱππότες συνήθιζαν νὰ στολίζουν τὸ κράνος τους. Μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ὀπλισμοῦ καὶ τὴν παρακμὴ τοῦ κράνου τὰ λοφία παρέμειναν μόνο ὡς ζωγραφιστὸ τμῆμα τοῦ κράνου ποὺ στολίζει τὸ οἰκόσημο¹⁸.

ε) Τὸ ρητό. Εἶναι μία φράση γραμμένη πάνω σὲ ταινία ποὺ τοποθετεῖται κάτω ἀπὸ τὸ θυρεό. Ἡ γλώσσα τοῦ ρητοῦ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ γλώσσα τῆς ἀντίστοιχης χώρας ἢ ἄλλη γλώσσα· συνηθέστερα ἡ λατινικὴ ἢ ἡ γαλλικὴ. Τὸ ρητὸ ἐπίσης μπορεῖ νὰ ἔχει σχέση μὲ τὴν περιουσία τῆς οἰκογένειας, ἢ νὰ δηλώνει μία συμφωνία ἢ ὑπόσχεση¹⁹.

Στὰ εἰδικὰ στοιχεῖα ἀνήκουν:

α) Τὸ στέμμα. Τὸ πιὸ γνωστὸ καὶ πιὸ συνηθισμένο ἀπὸ τὰ εἰδικὰ στοι-

15. Ἰ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Εἰσαγωγή εἰς τὴν...», ὁ.π., σ. 20-21.

16. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 10-12.

17. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 12-14.

18. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 14.

19. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 15-16.

χεῖα τοῦ οἰκοσήμου. Τὸ φέρουν οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ τιτλοῦχοι εὐγενεῖς καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ σχῆμα τοῦ ὑποδηλώνεται ὁ βαθμὸς εὐγένειάς τους²⁰.

β) Ὁ *πίλος*. Κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ ποὺ τοποθετεῖτο στὸ οἰκόσημο καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν φτερῶν ποὺ ἔφερε καθὼς καὶ τὴν ἐπένδυση ποὺ εἶχε καθόριζε τὸ βαθμὸ εὐγένειας²¹.

γ) Ὁ *ἐκκλησιαστικός πίλος*. Οἱ ἱερωμένοι ἀπὸ τὶς ἀνώτατες ὡς τὶς κατώτατες βαθμίδες φέρουν διάφορα καλύμματα κεφαλιοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζονται καὶ στὰ οἰκόσημά τους, γιὰ νὰ δηλώσουν τὸν ἀντίστοιχο ἱερατικὸ βαθμὸ τους²².

δ) Τὸ *στεφάνι καὶ τὸ στέμμα τοῦ λοφίου*. Ἐπινοήθηκαν γιὰ νὰ συγκρατοῦν τὸ λοφίον πάνω στὸ κράνος. Ἡ Ἑραλδικὴ καθόρισε γιὰ τὸ στεφάνι συγκεκριμένους κανόνες. Τοποθετεῖται μόνο στὰ οἰκόσημα τῶν εὐγενῶν καὶ πρέπει πάντα νὰ δείχνει ὅτι συνδέει τὸ κράνος μὲ τὸ λοφίον²³.

ε) Τὰ *ὑποστηρίγματα*. Μπορεῖ νὰ εἶναι ἄνθρωποι, ἄγιοι, ἄγγελοι, ζῶα πραγματικὰ ἢ φανταστικὰ καὶ ἄψυχα ἀντικείμενα (κολῶνες, δέντρα) ποὺ στηρίζουν τὸ θυρεὸ στὰ πλάγια. Ἡ ἐπινόηση αὐτοῦ τοῦ στοιχείου ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ διακόσμηση τῶν σφραγίδων. Ὅταν χάραζαν σὲ κυκλικὴ σφραγίδα ἓνα οἰκόσημο, στὰ δύο του πλάγια ἔμεναν σημαντικὰ κενά. Πὰ νὰ καλυφθοῦν αὐτοὶ οἱ δύο χώροι, συμπλήρωναν τὴ χάραξη μὲ στοιχεῖα, σὰν αὐτὰ ποὺ προαναφέρθηκαν, γιὰ λόγους καλαισθησίας. Ἡ Ἑραλδικὴ καθιέρωσε τὰ ὑποστηρίγματα σὰν στοιχεῖα τῶν οἰκοσήμων καὶ ἡ ἀπονομή τους ἀποτελοῦσε ἰδιαίτερη τιμὴ. Αὐτὰ ἀπονέμονταν στοὺς ἡγεμόνες, σὲ τιτλοῦχους εὐγενεῖς, στοὺς τιμημένους μὲ ἀνώτατες διακρίσεις, σὲ περιπτώσεις παροχῆς σπουδαίων ὑπηρεσιῶν. Τὰ ὑποστηρίγματα ἐπομένως πρέπει νὰ θεωροῦνται στοιχεῖα προσωπικὰ καὶ ὅταν ἀπονεμηθοῦν σὲ ἓνα ἄτομο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κληρονομηθοῦν στοὺς ἀπογόνους του²⁴.

στ) Τὸ *ἔμβλημα*. Γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ξεχωρίζουν οἱ ἀκόλουθοι καὶ οἱ σημαιοφόροι ἑνὸς ἡγεμόνα ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους ἑνὸς ἄλλου. Ἀργότερα ἀποτελέσει στοιχεῖο ποὺ εἶχαν οἱ παλαιῆς καὶ μὲ παράδοση οἰογένειες²⁵.

20. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 16-19.

21. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 19-20.

22. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 20-22.

23. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 22.

24. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 23-24.

25. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὁ.π., σ. 24.

ζ) *Ἡ πολεμικὴ κραυγὴ.*

η) *Οἱ σημαῖες.* Ἀπεικονίζονται σὲ οἰκόσημα ἡγεμόνων καὶ ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν. Οἱ σημαῖες εἶναι δυὸ καὶ τὶς κρατοῦν ἀπὸ τὰ κοντάρια τους, μαζί με τὸ θυρεό, τὰ ὑποστηρίγματα²⁶.

θ) *Τὸ ἔδαφος.* Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ἔχουν τὰ οἰκόσημα με ὑποστηρίγματα. Ἐπινοήθηκε γιὰ λόγους αἰσθητικῆς, γιὰ νὰ φαίνεται δηλαδὴ ὅτι τὰ ὑποστηρίγματα πατοῦν κάπου, διαφορετικὰ θὰ ἦταν σὰν κρεμασμένα ἀπὸ τὰ πλευρὰ τοῦ θυρεοῦ. Πολλὲς φορὲς στὰ οἰκόσημα χρησιμοποιεῖτο ὡς ἔδαφος τὸ ρητό τους²⁷.

ι) *Ὁ μανδύας.* Τὰ οἰκόσημα τῶν βασιλιάδων καὶ τῶν ἡγεμόνων συχνὰ παριστάνονται κάτω ἀπὸ τὸ μανδύα πού φέρουν αὐτοὶ στὶς ἐπίσημες τελετές. Ἡ ράχη τοῦ μανδύα εἶναι κόκκινη καὶ ἔχει χρώματα καὶ παραστάσεις τοῦ θυρεοῦ. Στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο μανδύα εἶχε τὸ ἐθνόσημο στὶς περιόδους βασιλείας καὶ ἀπεικονίζοταν συνήθως στὰ νομίσματα. Μανδύα ἐπίσης ἔφεραν τὰ οἰκόσημα τῶν ἡγεμόνων τῶν παραδουνάβιων ἡγεμονιῶν²⁸.

2.2. Κατηγορίες Οἰκοσήμεων

Τὰ οἰκόσημα ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ὄντοτητας πού συμβολίζουν μποροῦν νὰ διακριθοῦν σὲ δυὸ μεγάλες κατηγορίες: α) Στὰ ἐμβλήματα τοπικῶν ἢ συλλογικῶν ἐνοτήτων, δηλαδὴ τὰ ἐθνόσημα στὰ ὁποῖα ἀνήκουν τὰ ἐμβλήματα ἐπαρχιῶν, πόλεων, ἀρχιεπισκοπῶν, ἐπισκοπῶν κ.λ.π. καὶ β) στὰ οἰκόσημα με τὴ στενὴ, ἐτυμολογικὴ, ἔννοια τοῦ ὅρου, δηλαδὴ τὰ ἐμβλήματα τῶν οἰκογενειῶν ἢ ἀκόμα καὶ ἀτόμων, δηλαδὴ τὰ ἀτομικὰ μὴ κληρονομούμενα οἰκόσημα²⁹.

Ἀπὸ τὴ διάκριση αὐτὴ δημιουργοῦνται κάποια προβλήματα. Τὸ πρῶτο πρόβλημα ἔχει νὰ κάνει με τὴ σύγχυση πού δημιουργεῖται μεταξὺ τῶν ἐθνοσήμεων τῶν ἡγεμονικῶν πολιτειῶν καὶ τῶν οἰκογενειακῶν οἰκοσήμεων τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμονικῶν οἰκῶν τῶν χωρῶν αὐτῶν. Θὰ πρέπει

26. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὅ.π., σ. 26.

27. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὅ.π., σ. 26.

28. Δ. Κονιδάρης, «Τὰ ἐκτὸς θυρεοῦ στοιχεῖα...», ὅ.π., σ. 27-28.

29. Ν. Οἰκονόμου, «Νομικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα σχετικὰ με τὴ χρῆση τῶν οἰκοσήμεων», *Δελτίον Ἐραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρίας Ἑλλάδος*, Πανηγυρικὸ Τεῦχος Δεκαετηρίδος, Ἀριθμὸς 5, Ἀθήνα 1985, σ. 31.

λοιπὸν νὰ διευκρινιστεῖ ὅτι τὸ ἔθνοςσημο παραμένει τὸ ἴδιο καὶ δὲν ἀλλάζει ὅποιαδήποτε δυναστεία καὶ ἂν ἀνέβει στὸ θρόνο³⁰.

Τὸ δεῦτερο πρόβλημα ἔχει νὰ κάνει μὲ τὰ ἀτομικὰ οἰκόσημα. Πιὸ συγκεκριμένα ἔχει σχέση μὲ τὴ χρήση καὶ τὴν κατάχρηση τῶν ἀτομικῶν μὴ κληρονομικῶν οἰκοσήμων. Τὰ ἀτομικὰ οἰκόσημα ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο προέλευσής τους μποροῦν νὰ διακριθοῦν: α) Σὲ οἰκόσημα ποὺ ἀποδόθηκαν μὲ δίπλωμα στὸ χρήστη μαζί μὲ κάποιον μὴ κληρονομικὸ τίτλο εὐγενείας ἀπὸ κάποιον ἡγεμόνα, ὅπως οἱ ἰσόβιοι μὴ κληρονομικοὶ λόρδοι τῆς Μ. Βρετανίας. β) Σὲ οἰκόσημα ἀτομικὰ ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἀνάληψη κάποιου ἀξιώματος ἢ τὴν ἀπόκτηση κάποιας προσωρινῆς ιδιότητος ἀπὸ τὸ χρήστη, ὅπως τὰ ἐκκλησιαστικὰ οἰκόσημα ἢ τὰ οἰκόσημα τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας. γ) Σὲ οἰκόσημα ποὺ ἐπινοήθηκαν ἀπὸ ἄτομα, τὰ ὁποῖα δὲ διέθεταν οἰκογενειακὸ οἰκόσημο καὶ ἀπὸ μμητισμὸ ἢ διάθεση κοινωνικῆς ἐπίδειξης τὰ χρησιμοποιοῦσαν σὲ προσωπικὰ τους ἀντικείμενα ἢ ὡς βιβλιόσημα (*ex libris*). Τὰ οἰκόσημα αὐτὰ μποροῦν νὰ νομιμοποιηθοῦν ἔθιμκὰ ὡς οἰκογενειακὰ ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τους μὲ τὴ μακροχρόνια ὁμοιόμορφη χρῆση³¹.

3. Ἡ συμβολὴ τῆς Ἑραλδικῆς στὴν Ἱστορία

Μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ τῆς ἔκφραση ἡ Ἑραλδικὴ ἀποβαίνει, μαζί μὲ τὸ συγγενικὸ τῆς κλάδο, αὐτὸν τῆς γενεαλογίας³², σοβαρὸς βοηθητικὸς κλάδος τῆς ἱστορίας³³.

Τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς Ἑραλδικῆς, τῆς ἐπιστήμης δηλαδὴ ἡ ὁποία μελετᾷ καὶ καταγράφει τὰ ἐμβλήματα, θὰ συναντήσῃ κανεὶς στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ὁ Ὅμηρος, ὁ Πλούταρχος, ὁ Ἡσίοδος καὶ πλῆθος ἄλλων συγγραφέων περιγράφουν τοὺς ἥρωές τους, μυθικοὺς ἢ πραγματικοὺς, νὰ φέρουν πάνω στίς ἀσπίδες καὶ στὰ κράνη τους προσωπικὰ ἐμβλήματα, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀπεικονιστεῖ σὲ παραστάσεις ἀρχαίων ἀγγείων. Σύμφωνα μὲ τὸν Πλούταρχο καὶ τὸν Ἡσίοδο, ὁ Ἀχιλλεὺς εἶχε ὡς ἐμβλημα τὸ δράκοντα

30. Ν. Οἰκονόμου, «Νομικὰ καὶ ἱστορικά...», ὁ.π., σ. 31.

31. Ν. Οἰκονόμου, «Νομικὰ καὶ ἱστορικά...», ὁ.π., σ. 32-33.

32. J. Meurgey de Tupigny, «Γενεαλογία», *Encyclopédie de la Pléiade, Ἱστορία καὶ μέθοδοί της*, διεύθυνση Charles Samawran, μετάφραση Ἑλένη Στεφανᾶκη, Μ.Ι.Ε.Τ., τόμος Β' τεῦχος 2, Ἀθήνα 1999, σ. 339-359.

33. J. Meurgey de Tupigny, «Ἑραλδική», ὁ.π., σ. 361-380.

και ὁ Ὀδυσσεύς τὸ δελφίνι, δυὸ πολὺ διαδεδομένα ἐραλδικὰ σχήματα³⁴. Ἀλλὰ καὶ οἰκογένειες μὲ ἱστορικὸ εὖρος, εἶχαν ἐμβλήματα δηλωτικὰ τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως τους. Τέτοια παραδείγματα ἀποτελοῦν οἱ Ἀτρεΐδης στὶς Μυκῆνες μὲ τὸ σύμπλεγμα τῶν λιονταριῶν, οἱ Κρῆτες ἡγεμόνες μὲ ἔμβλημα τὸ διπλὸ πέλεκυ, ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία μὲ ἔμβλημα τὸ ἀκτινοβόλο ἀστέρι³⁵.

Ποιά ὅμως εἶναι ἡ χρησιμότητα τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς γιὰ τὸν ἱστορικό; Ἀπὸ τὸ θυρεὸ μπορούμε νὰ ταυτίσουμε τὸν ἰδιοκτήτη ἢ νὰ προσδιορίσουμε τοὺς προγενέστερους κατόχους τῶν ἀντικειμένων ἢ κάποιον ἀνώνυμο ποὺ εἰκονίζεται σὲ ἓνα πορτραῖτο. Ἀκόμα σημαντικότερη εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ θυρεοῦ στὴν ταύτιση τῶν εἰκονιζόμενων προσώπων σὲ εἰκόνες, ὅπου πολλές φορὲς τὸ μόνο στοιχεῖο ποὺ φέρουν εἶναι ἓνας θυρεός. Ἀπὸ τὴν ταύτιση αὐτὴ μπορούν νὰ ἀποκομιστοῦν στοιχεῖα, γι' αὐτὸν ποὺ παρήγγειλε τὸ ἔργο, τὴ χρονολογία ποὺ δημιουργήθηκε, τὸν καλλιτέχνη τοῦ ἔργου. Ἡ ἐντοίχιση ἐπίσης τῶν οἰκοσήμενων στὰ κάστρα, τὶς ἐκκλησίες καὶ σὲ κάθε εἶδος κτίσματα παρέχει πληροφορίες γιὰ τὶς χρονολογίες κατασκευῆς τους, τοὺς ἰδιοκτῆτες τους, τοὺς διαδοχικοὺς κατακτητὲς τους, καθὼς καὶ τοὺς δημιουργοὺς τους³⁶.

Ἡ πιὸ πολύτιμη προσφορὰ τῆς Ἑραλδικῆς εἶναι λοιπὸν σὲ θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὴ χρονολόγηση, ἐπειδὴ οἱ χρονολογίες χρησιμοποίησης ἐνὸς θυρεοῦ ἀποτελοῦν συνήθως πιὸ περιορισμένη περίοδο στὴ ζωὴ ἐνὸς προσώπου ἀπὸ τὶς ἡμερομηνίες γέννησης καὶ θανάτου του. Σὲ περίπτωση ἀντικειμένου ἢ μνημείου στολισμένου μὲ περισσότερα οἰκόσημα, ποὺ ἀνῆκαν σὲ διάφορα σημαντικὰ πρόσωπα, εἶναι δυνατόν νὰ καταλήξει κανεὶς στὸν προσδιορισμὸ μιᾶς ἡμερομηνίας μὲ μεγάλη ἀκρίβεια, ἐφ' ὅσον αὐτὴ προκύπτει ἀπὸ τὶς ἡμερομηνίες γέννησης, γάμου, ἀρχῆς βασιλείας καὶ θανάτου καθενὸς ἀπὸ τὰ σημαντικὰ αὐτὰ πρόσωπα. Ἡ «ἀρχαιολογικὴ» αὐτὴ πλευρὰ τῶν ἐραλδικῶν ἐρευνῶν, ὅπως καὶ ἡ μελέτῃ τῶν οἰκογενειακῶν ἢ φεουδαλικῶν δομῶν, μὲ βάση τὴν ἐξέταση τῶν οἰκοσήμενων ἀνήκει στὴν «παραδο-

34. Δ. Ζακυνθὸς, «Ἡ γενεαλογικὴ καὶ ἡ ἐραλδική, ἐπιστῆμαι ἱστορικαί», *Δελτίον Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρίας Ἑλλάδος*, Πρακτικὰ Α' Πανελληνίου Συμποσίου Γενεαλογικῆς καὶ Ἑραλδικῆς Ἑπιστήμης (24-26 Νοεμβρίου 1986), Ἀριθμὸς 8, Ἀθήνα 1992, σ. 19-20.

35. Ἀναστασία Καπελλάρη-Παπαϊωάννου, «Ἑλληνικὴ οἰκοσημολογία κατὰ τὸν Μεσαίωνα», *Δελτίον Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρίας Ἑλλάδος*, Πρακτικὰ Β' Πανελληνίου Συμποσίου Γενεαλογικῆς καὶ Ἑραλδικῆς Ἑπιστήμης (23-25 Ὀκτωβρίου 1992), Ἀριθμὸς 10, Ἀθήνα 1996, σ. 156.

36. Δ. Ζακυνθὸς, «Ἡ γενεαλογικὴ καὶ...», ὁ.π., σ. 21-22.

σιακή» Ἑραλδική, πὺν βασιζέται πρῶτα ἀπ' ὅλα στὴν ταυτότητα ἐκείνων πὺν ἔφεραν τὰ οἰκόσημα³⁷.

Τὰ οἰκόσημα, ὅσον ἀφορᾷ στὶς παλαιότερες ἐποχές, εἶναι δυνατόν νὰ ἀντικατοπτρίζουν συγχρόνως καὶ τὴν προσωπικότητα ἐκείνων πὺν τὰ ἔφεραν. Μὲ τὴν ἔρευνα αὐτὴ ἀσχολεῖται σήμερα ἡ «ἀνανεωμένη» Ἑραλδική, ἡ ὁποία ἐξετάζει τοὺς λόγους πὺν ὀδήγησαν στὴν ἐκλογή τῶν χρωμάτων καὶ τῶν παραστάσεων πὺν συνθέτουν τὰ οἰκόσημα κάποιας οἰκογένειας ἢ κάποιου ἀτόμου. Ἡ σχέση μεταξὺ συμβολιζόμενης ἔννοιας ἢ ιδέας καὶ τῆς συμβολιστικῆς παράστασης πὺν ἀποδίδει τὴν ἔννοια δὲν εἶναι μονομερῆς, ἀλλὰ ἀντίθετα εἶναι ἀποτέλεσμα ποικίλων ἐρμηνευτικῶν ἀντιλήψεων. Ἡ σχετικὴ μελέτη πάντα ἀποδίδει τὴν ἰδεολογία, τὶς φιλοδοξίες, τὴν αἰσθαντικότητα, τὴ μόρφωση, τὴ λογικὴ στὴν ἐπιλογή τῶν συγκεκριμένων συμβόλων ἐκείνων πὺν ἐπέλεξαν τὶς παραστάσεις τῶν οἰκοσήμων τους. Ἡ «ἀνανεωμένη» Ἑραλδική χρησιμοποιεῖ ἐπίσης τὶς μεθόδους τῆς στατιστικῆς γιὰ νὰ προσδιορίσει τὶς ἐνδείξεις πὺν ὑπάρχουν γιὰ τὴ συχνότητα χρησιμοποίησης κάποιων παραστάσεων καὶ κάποιων χρωμάτων στὰ οἰκόσημα μιᾶς ὀρισμένης περιοχῆς, ἐποχῆς ἢ κοινωνικῆς τάξης. Ἄν ἐρμηνευθοῦν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας προκύπτουν συμπεράσματα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μόδας, τάσεων καὶ προτιμήσεων, κατὰ ἐποχές, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀντλοῦνται στοιχεῖα γιὰ τὴ μελέτη τῆς συλλογικῆς ψυχολογίας καὶ τῆς συλλογικῆς καλλιτεχνικῆς εὐαισθησίας. Ἡ ἀνίχνευση τῆς συχνότητος μὲ τὴν ὁποία χρησιμοποιοῦνται τὰ χρώματα, στὰ εὐρωπαϊκὰ οἰκόσημα, ἔδωσε, γιὰ παράδειγμα τὴ δυνατότητα νὰ διαπιστωθεῖ ὅτι τὸ κόκκινο, πὺν ὑπῆρξε σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τὸ ἀγαπημένο χρῶμα τῶν μεσαιωνικῶν πληθυσμῶν, ἀντικαταστάθηκε βαθμιαῖα, μεταξὺ 1500 καὶ 1650, ἀπὸ τὸ γαλάζιο, πὺν παραμένει ἀκόμα καὶ σήμερα τὸ ἀγαπημένο χρῶμα τῆς πλειοψηφίας τῶν Δυτικῶν. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἡ ἀνάλυση τῆς συχνότητος παρουσίας κάποιων παραστάσεων, ἐπιτρέπει συμπεράσματα σχετικὰ μὲ κάποιες συνήθειες χρησιμοποίησης ἐμβλημάτων πὺν δὲν περιορίζονται στὸ πλαίσιο τῆς οἰκοσημολογίας. Ἄς ἀναφερθοῦν ἐνδεικτικὰ ἡ πολιτικὴ ἀντίθεση μεταξὺ τοῦ ἀετοῦ καὶ τοῦ λέοντα στὴν Εὐρώπη κατὰ τὸ 12ο καὶ 13ο αἶώνα, ἢ τὸ ὅτι ἡ ἰδιότητα τοῦ βασιλιᾶ τῶν ζώων ἀνῆκε στὴν ἄρκτο (ἀρκούδα) καὶ ὄχι στὸ λέοντα κατὰ τὴ μεγαλύτερη περίοδο τοῦ μεσαίωνα, ἢ πάλι στὸν ὑποβαθμισμένο χαρακτήρα

37. Ἐ. Ραγκαβῆς, «Οἰκόσημο», Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἑγκυκλοπαιδεῖα, τόμ. 18, Ἀθήνα χ.χ., σ. 765.

του δράκοντα και τῶν τεράτων τὸ 15ο και 16ο αἰώνα, τέλος ὁ «ονομπισμός» ποὺ παρατηρεῖται στὴν ἐπιλογή ὀρισμένων ἐραλδικῶν παραστάσεων ὅπως τὸ λαγωνικό, ἡ λεοπάρδαλη, τὰ βασιλικά κρίνα τὸ 17ο αἰώνα³⁸.

4. Ἑλληνικά Οἰκόσημα

4.1. Οἰκογενειακά Οἰκόσημα

Στὸν ἐλληνικὸ ὄρωρο ἡ χρονολογία ποὺ καθορίζει τὴν εἰσαγωγή τοῦ ἐραλδικοῦ φαινομένου θεωρεῖται τὸ 1204. Οἱ βυζαντινὲς οἰκογένειες μέχρι τὴν ἄλωση δὲν ἔχουν οἰκόσημα, μετὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, ἀλλὰ μόνο σφραγίδες στὶς ὁποῖες πολλὲς φορὲς χρησιμοποιεῖται ὁ δικέφαλος ἀετὸς σὰν ἐμβλημα καὶ αὐτὸ γιατί στοὺς βυζαντινοὺς δὲν ὑπῆρχαν βαθμοὶ εὐγένειας ὅπως στὴ Δύση ἀλλὰ μόνο βαθμοὶ εὐγένειας οἱ ὁποῖοι σχετίζονταν μετὰ τὰ ἀξιώματα ποὺ εἶχαν. Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης πολλὲς οἰκογένειες κατέφυγαν στὴ Δύση ἢ διασπάρθηκαν σὲ περιοχὲς τοῦ ἐλλαδικοῦ ὄωρου, οἱ ὁποῖες βρίσκονταν ὑπὸ τὴν κυριαρχία ξένων ὄωρων. Ἐνστερνίστηκαν λοιπὸν τὰ ἔθιμα αὐτῶν τῶν λαῶν καὶ ἔφτιαξαν οἰκόσημα, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζουν τὸ βυζαντινὸ δικέφαλο ἀετὸ³⁹.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔλλειψη βαθμῶν εὐγένειας δὲ χρησιμοποιοῦσαν οἰκόσημα γιατί εἶχαν ἕναν πολιτισμὸ «σημαντικὰ κορεσμένο» ἀπὸ ἕνα πλούσιο σύστημα θρησκευτικῶν καὶ πολιτειακῶν συμβόλων ποὺ δὲν ἄφηγε ὄωρο γιὰ τὴν εἰσαγωγή καὶ ἑνὸς ἄλλου περίπλοκου συμβολιστικοῦ συστήματος, ὅπως τὸ ἐραλδικό. Ἐπιπλέον διαπνεόταν ἀπὸ ἕνα δικαιολογημένο «σύμ-πλεγμα ἀνωτερότητας» ἀπέναντι στὴ Δύση, σύμφωνα μετὰ τὸ ὁποῖο τὰ οἰκόσημα θὰ ἔπρεπε νὰ κατατάσσονται στοὺς «βαρβαρικοὺς νεωτερισμοὺς»⁴⁰.

4.1.2. Οἰκόσημα στὸν ἐλλαδικὸ ὄωρο

Τὰ οἰκόσημα λοιπὸν ἀρχίζουν νὰ χρησιμοποιοῦνται στὴ βυζαντινὴ αὐ-

38. «Οἰκόσημα», ὁ.π., σ. 305.

39. Α. Δελένδης, Ἰ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Σκιαγράφηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἑραλδικῆς», *Δελτίον Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρίας Ἑλλάδος*, Πανηγυρικό Τεύχος Δεκαετηρίδος, Ἀριθμὸς 5, Ἀθήνα 1985, σ. 22-23.

40. Ν. Οἰκονόμου, «Ἐἶχον οἱ Βυζαντινοὶ οἰκόσημα;», *Δελτίον Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρίας Ἑλλάδος*, Ἀριθμὸς 6, Ἀθήνα 1986, σ. 9-20.

τοκρατορία μετὰ τὸ 1204. Ἡ χρῆση τους ὁμῶς γενικεύεται στὸν ἑλλαδικὸν ὡς μετὰ τὸ 14ο αἰῶνα καὶ σταματᾷ ὀριστικὰ τὸ 19ο αἰῶνα. Ἄν ὅμως δὲ μπορούμε νὰ μιλήσουμε γιὰ ἐραλδική κοινωνία στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἰδρυση τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, μπορούμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι στὴ χώρα μας ὑπάρχει ἓνα πλούσιο ἐραλδικὸ ὕλικὸ πολὺ πιὸ παλιό. Περιοχὲς πού συναντᾷμε οἰκογένειες μὲ οἰκόσημο εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

Κωνσταντινούπολη (Φανάρι)

Στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ εἰδικότερα στὸ Φανάρι ἐγκαταστάθηκε ἡ παλιὰ βυζαντινὴ ἀριστοκρατία, ἡ ὁποία ἦρθε σὲ ἐπιγαμία μὲ τοὺς διακεκριμένους Ἑλληνες τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀποτέλεσε τὴ φαναριώτικη ἀριστοκρατία⁴¹.

Ἰόνια Νησιά

Ἡ Ἰόνια εὐγένεια δημιουργήθηκε κατὰ τὸ πρότυπο τῆς Βενετίας καὶ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ σημαντικὴ ἀπὸ πλευρᾶς ἀριθμοῦ ἑλληνικὴ εὐγένεια. Ἡ ἀρχικὴ συγκρότησή της ἔγινε ἀπὸ τοὺς ξένους εὐγενεῖς πού κατὰ καιροὺς, πρὶν τὴ Βενετοκρατία, ἐγκαταστάθηκαν στὰ νησιά, τοὺς «γηγενεῖς» εὐγενεῖς τῶν Τόκκων, ὀρισμένους Stradioti πού προστέθηκαν ἀργότερα, παλιές βυζαντινὲς οἰκογένειες, στίς ὁποῖες ἐνσωματώθηκαν, μεταγενέστερα, ἀστικά στοιχεῖα, πού σιγά-σιγά κατῴρθωσαν νὰ συγκεντρῶσουν ὀρισμένες προϋποθέσεις πού χρειάζονταν γιὰ νὰ ἐγγραφοῦν στὸ Libro d'oro. Ἡ τάξη αὕτη διατήρησε τὰ πολιτικὰ της προνόμια μέχρι τὴν ἔνωση τῶν Ἑπτανήσων μὲ τὴν Ἑλλάδα (1864). Σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω θὰ πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὅτι περισσότερες ἀπὸ 1000 οἰκογένειες ἔλαβαν σὲ διαφορετικὲς χρονικὲς περιόδους τὸ χρῆμα τῆς εὐγενείας στὰ Ἰόνια Νησιά⁴².

Στὴν παρούσα φάση θὰ πρέπει νὰ κάνουμε μία διευκρίνιση σχετικὰ μὲ τὸ Libro d'oro. Θὰ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὸ φανταστοῦμε σὰν ἓνα «βιβλίο» καταγραφῶν τῶν εὐγενῶν, γιατί τέτοιο βιβλίο δὲν ὑπῆρχε, ἀφοῦ δὲν ἔχει βρεθεῖ τίποτα σχετικὸ σὲ δημόσια ἢ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα. Μὲ τὸν ὅρο αὐτὸ πρέπει νὰ ἀπέδωσαν παλιότερα τὸ σύνολο τῶν ἐγγράφων καὶ τὴ διαδικασία πού χρειαζόταν γιὰ νὰ εἰσέλθει κάποιος στὴν τάξη τῶν εὐγενῶν, ἴσως καὶ γιατί ἡ οἰκογένεια γραφόταν στὰ βιβλία τῆς Κοινότητος, ἀξιώματα

41. Α. Δελένδας, Ἰ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Σμιαγράφηση...», ὅ.π., σ. 10-12.

42. Α. Δελένδας, Ἰ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Σμιαγράφηση...», ὅ.π., σ. 12-16.

της οποίας λάμβαναν οι εύγενείς. Ο μύθος του έμπερησμού του Libro d'oro που έγινε από το λαό με τον έρχομό των Δημοκρατικών Γάλλων (1797-1799), πρέπει να αναφέρεται στη ρίζη στην πυρά όρισμένων τέτοιων έγγραφων ή βιβλίων Κοινότητας⁴³.

Κυκλάδες-Δωδεκάνησα

Στις Κυκλάδες και στα Δωδεκάνησα από τα χρόνια της Φραγκοκρατίας δημιουργείται τάξη της ευγένειας. Προέρχεται ως επί το πλείστον από στρατιωτικές οικογένειες ευγενών των ευρωπαϊκών χωρών που ήγεμόνευσαν στα δουκάτα του Αιγαίου⁴⁴.

Κρήτη

Στην Κρήτη οι οικογένειες την περίοδο της Βενετοκρατίας διακρίνονταν: 1) Στις «παμπάλαιες» ή «πρωτοκεφαλάδες», που ήρθαν στο νησί μετά τη δίωξη των Άράβων από το Νικηφόρο Φωκά. 2) Στους Άρχοντορωμαίους, τη γνωστή δωδεκάδα των Βυζαντινών ευπατριδων που εγκαταστάθηκαν στο νησί το 11ο αιώνα επί αυτοκράτορα Άλεξίου Α' Κομνηνού και αποτέλεσαν τη ρίζα πολλών οικογενειών. 3) Στους Βενετούς ευπατρίδες, από τους οποίους άλλοι διατήρησαν τη Βενετική ευγένεια και άλλοι την έχασαν και οι όποιοι αποτέλεσαν, μαζί με τους γηγενείς άρχοντες, τους Κρήτες ευγενείς⁴⁵.

Χίος

Στη Χίο αναπτύχθηκε ιδιαίτερα άριστοκρατική τάξη από οικογένειες που είτε παρέμειναν από την εποχή της Φραγκοκρατίας, είτε έλαβαν τίτλους ευγενείας από τη Βενετία ή τη Γένοβα⁴⁶.

Άπό τη μελέτη των οίκουσώνων στίς περιοχές που προαναφέρθηκαν μπορούμε να πούμε ότι οι κύριες συμβολές στο σχηματισμό του έλληνικού οίκοσημολογίου είναι: 1) ή μόνιμη εγκατάσταση των δυτικών άριστοκρατικών οικογενειών σε έλληνικές περιοχές (βενετικές, γενουάτικες, φράγκικες) και 2) ή παράλληλη χρήση οίκουσώνων από έλληνικές άρχοντικές οικογένειες. Η πρώτη χρονολογικά έλληνική κοινωνική τάξη που χρησιμοποίη-

43. Ν. Καραπιδάκης, «Η Κερκυραϊκή ευγένεια των άρχών του ις' αιώνα», *Τά Ιστορικά*, 2 (1985), 3, σ. 95-124.

44. Ά. Δελένδας, Ί. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Σκιαγράφηση...», ό.π., σ. 17-18.

45. Ά. Δελένδας, Ί. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Σκιαγράφηση...», ό.π., σ. 18.

46. Ά. Δελένδας, Ί. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Σκιαγράφηση...», ό.π., σ. 19.

σε οἰκόσημα εἶναι οἱ «ἀρχοντορωμαῖοι» ἢ «ἀρχοντόπουλα» τῆς βενετοκρατούμενης Κρήτης, μιὰ καὶ εἶχαν ἀναγνωριστεῖ ὡς εὐγενεῖς ἀπὸ τοὺς Βενετούς ἤδη ἀπὸ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 13ου αἰῶνα⁴⁷. Θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ σημειώσουμε ὅτι οἱ ἔρευνες τῆς Ἑραλδικῆς ἔχουν ἀποδείξει ὅτι καὶ οἱ Βενετοὶ ἄρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν οἰκόσημα μετὰ τὸ 1204 μιμούμενοι τοὺς Φράγκους σταυροφόρους μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαν συνεκστρατεύσει ἐναντίον τῆς Κωνσταντινούπολης⁴⁸.

Στὶς μέρες μας στὴν Ἑλλάδα εἶναι δυνατὴ ἡ ἔμμεση ἐπικύρωση τῶν οἰκογενειακῶν οἰκοσῆμων ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Δημόσιο, ἐφόσον αὐτὰ κατατεθοῦν στὶς ἀρμόδιες ἀρχές ὡς σήματα ἐμπορικῶν ἐταιριῶν ἢ ἰδρυμάτων⁴⁹.

4.1.3. Τίτλοι εὐγενείας (19ος αἰώνας)

Μὲ τὴ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου τὸ 19ο αἰῶνα οἱ τίτλοι εὐγενείας δὲν ἀναγνωρίζονταν. Ὁ μόνος τίτλος ποὺ ἀπονεμήθηκε ποτὲ στὸ Βασίλειο τῆς Ἑλλάδας εἶναι αὐτὸς τοῦ Δούκα τῆς Σπάρτης, ποὺ δόθηκε στὸ μετέπειτα βασιλιὰ Κωνσταντῖνο στὶς 22.8.1868 καὶ τὸν ἔφερε ὁ ἐκάστοτε διάδοχος τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου⁵⁰. Ὁ τίτλος τοῦ Δούκα τῆς Σπάρτης δημιούργησε πολλὲς ἀντιδράσεις στὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων γιατί σύμφωνα μὲ τὰ ἑλληνικὰ συντάγματα δὲν ἀναγνωρίζονταν, οὔτε ἀπονέμονταν τίτλοι εὐγενείας σὲ Ἑλληνες ὑπηκόους⁵¹. Ὁ Ὁθωνας ἐπίσης παλαιότερα χρησιμοποιοῦσε στὰ incognito ταξίδια του στὸ ἐξωτερικὸ τὸν τίτλο τοῦ «κόμη τοῦ Μεσολογγίου», ἀλλὰ ὁ τίτλος αὐτὸς δὲ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς τίτλος εὐγενείας, γιατί εἶχε περισσότερο σχέση μὲ «ψευδώνυμο».

4.1.4. Ἐμβλήματα Οἰκοσῆμων

Πὰ τὴν ἀπεικόνιση διαφόρων παραστάσεων πάνω στὰ οἰκόσημα χρησιμοποιήθηκαν διάφορα σχήματα, ζῶα, φυτὰ καθὼς καὶ πουλιά. Δυὸ εἶναι τὰ πιὸ γνωστὰ ἐμβλήματα στὰ οἰκόσημα ποὺ συναντᾶ κανεῖς στὸν ἑλλαδικὸ

47. Ν. Οἰκονόμου, «Νομικά καὶ ἱστορικά...», ὁ.π., σ. 35.

48. Ν. Οἰκονόμου, «Νομικά καὶ ἱστορικά...», ὁ.π., σ. 39.

49. Ν. Οἰκονόμου, «Νομικά καὶ ἱστορικά...», ὁ.π., σ. 40.

50. Ἀ. Δελένδας, Ἱ. Τυπάλδος-Λασκαράτος, «Σκιαγράφηση...», ὁ.π., σ. 9.

51. Σ. Β. Μαρκεζίνης, *Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος*, τ. 2, Ἀθήνα, σ. 67.

χώρο: 1) Τὸ φτερωτὸ λιοντάρι τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ 2) Ὁ ἀετός, μονοκέφαλος ἢ δικέφαλος.

4.1.4.1. Τὸ Φτερωτὸ Λιοντάρι τοῦ Ἁγίου Μάρκου

Πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ ἔμβλημα τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, ποὺ μαρτυρεῖ τὴν πολύχρονη παρουσία τῶν Βενετῶν στὰ μέρη ποὺ τὸ συναντᾶμε. Κατὰ τὸν Ε. Τυπάλδο οἱ μεγάλοι τιτλοῦχοι (Βαῖλοι, Γενικοὶ Προβλεπτές) ἐντοίχιζαν τὸ λιοντάρι τοῦ Ἁγίου Μάρκου δίπλα ἢ πάνω ἀπὸ τὸ δικό τους οἰκόσημο⁵². Ἀντίθετα οἱ «δευτέρας τάξεως ὀφφικιοῦχοι» ἐντοίχιζαν τὰ οἰκόσημά τους δίχως τὸ λιοντάρι. Τὸ συγκεκριμένο ἔμβλημα ἀπεικονίζει τὸ λιοντάρι εἴτε νὰ κρατᾷ στὸ ἀριστερό του χέρι τὸ Εὐαγγέλιο ἀνοικτό, τὸ ὁποῖο φέρει τὴ γνωστὴ δίσηλη ἐπιγραφή: PAX TIBI MARCE EVANGELISTA MEUS δηλαδὴ «Εἰρήνην σὲ σένα Μάρκε Εὐαγγελιστὴ μου» εἴτε νὰ πατάει μὲ τὸ μπροστινὸ του πόδι τὸ εὐαγγέλιο, κλειστὸ πιά. Στὴν πρώτη περίπτωση ἡ παράσταση τοῦ λιονταριοῦ σὲ αὐτὴ τὴ στάση ὑποδηλώνει ὅτι τὸ κτίσμα, τὸ ὁποῖο φέρει τὸ οἰκόσημο, κατασκευάστηκε σὲ περίοδο εἰρήνης, ἐνῶ ἀντίθετα στὴ δεύτερη περίπτωση, ὅταν τὸ εὐαγγέλιο εἶναι κλειστὸ καὶ τὸ λιοντάρι τὸ πατάει μὲ τὸ μπροστινὸ του πόδι, ὑποδηλώνεται ὅτι τὸ κτίσμα κατασκευάστηκε κατὰ τὴ διάρκεια πολεμικῆς περιόδου.

4.1.4.2. Ὁ ἀετός

Ὁ ἀετός ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ συχνότερα οἰκογενειακὰ ἔμβλήματα στὴν Ἑλληνικὴ Ἑραλδική. Γενικότερα στὴν οἰκοσημολογία εἰσῆχθηκε ἀπὸ τὸ 12ο αἰῶνα, δηλαδὴ πολὺ πρὶν υἱοθετηθεῖ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, ὡς ἔμβλημα τῆς αὐτοκρατορίας⁵³.

Πρὶν τὴν καθιέρωσή του ὅμως ὡς οἰκογενειακὸ ἔμβλημα στὴν οἰκοσημολογία ὁ ἀετός εἶχε χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια σὲ διάφορους λαοὺς ὡς ἐθνικὸ σύμβολο⁵⁴. Ὁ ἀετός εἶναι τὸ ἀρχέγονο πολιτισμικὸ σύμβολο

52. Ε. Τυπάλδος, «Τὰ φραγκικὰ οἰκόσημα τῆς Χαλκίδος», *Ἑπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, τ. Δ' (1927), σ. 354.

53. Α. Σ. Γαβαλᾶς, «Ὁ ἀετός εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἑραλδικήν», *Δελτίον Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρείας Ἑλλάδος*, Ἀριθμὸς 1, Ἀθήνα 1979, σ. 57.

54. Α. Σ. Γαβαλᾶς, «Ὁ ἀετός εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἑραλδικήν», ὁ.π., σ. 57.

λο γιὰ τὴν προέλευση τῆς ἐπίγειας ἰσχύος⁵⁵. Τὴν παλαιότερη παράσταση δικέφαλου ἀετοῦ τὴ συναντᾶμε στὴ Βαβυλώνα⁵⁶. Ὡς ἔμβλημα σὲ στρατιωτικὴ σημαία ὁ ἀετὸς χρησιμοποιήθηκε πρῶτα ἀπὸ τοὺς Πέρσες, σύμφωνα μὲ τὸν Ξενοφῶντα, ἐνῶ ἀργότερα χρησιμοποιήθηκε ὡς ἔμβλημα τόσο ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο τὸ Σωτήρα, ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους⁵⁷.

Ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς ὁ μονοκέφαλος ἀετὸς χρησιμοποιήθηκε ὡς ἐθνόσημο μέχρι τὴ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν, ἐνῶ ὁ δικέφαλος χρησιμοποιήθηκε ἀρχικὰ ὡς ἐθνόσημο καὶ στὴ συνέχεια ὡς οἰκόσημο τῶν αὐτοκρατορικῶν οἰκογενειῶν τῶν Λασκάρεων (Αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας, 1204) καὶ τῶν Παλαιολόγων. Μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς (1453) ὁ ἀετὸς εἴτε μονοκέφαλος εἴτε δικέφαλος χρησιμοποιήθηκε ὡς οἰκόσημο καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐλληνικὲς οἰκογένειες⁵⁸.

Αὐτὸ πού θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ σὲ σχέση μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἔκφρασης «δικέφαλος ἀετὸς» εἶναι ἡ ἀποψη ὅτι ἴσως δὲν πρόκειται γιὰ ἓναν ἀετὸ μὲ δυὸ κεφάλια ἀλλὰ γιὰ ἓναν ἀετὸ μὲ ἓνα κεφάλι. Ὁ ἀετὸς αὐτὸς εἶναι διχοτομημένος ἀπὸ τὸ κεφάλι μέχρι τὴ ράχη καὶ τὰ δυὸ διχοτομημένα μέρη ἔχουν κολληθεῖ στὸ θυρεό. Ἡ ἐρμηνεία τοῦ δικέφαλου ἀετοῦ ὡς ἐθνοσήμου, ἀπὸ τοὺς ἐραλδιστές, πού ὑποστηρίζουν τὴν ἀποψη αὐτή, εἶναι ὅτι ἀετὸς κοιτάζει παράλληλα τὸ ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας⁵⁹.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης μὲ τὴ δημιουργία τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Νίκαιας (1204), ἀπέβαλε τὸ μονοκέφαλο ἀετὸ ὡς αὐτοκρατορικὸ ἔμβλημα, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖτο μέχρι τότε, παράλληλα μὲ τὸ σταυρὸ καὶ τὶς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι εἶχε ἀποβεῖ καὶ ἔμβλημα ἄλλοφύλων ἡγεμόνων τῆς Δύσης. Ἐπέβαλε τότε ὡς αὐτοκρατορικὸ ἔμβλημα τὸ δικέφαλο ἀετὸ, χωρὶς ὅμως μὲ τὸ ἔμβλημα αὐτὸ νὰ ἐκφράζει ἐπεκτατικὲς βλέψεις πρὸς τὴν Ἀνατολὴ καὶ τὴ Δύση ἀλλὰ θέλοντας νὰ ὑποδηλώσει τὴ σχέση τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Νίκαιας μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἡ ὁποία ἦταν ὑπὸ τὴν κατοχὴ τῶν σταυροφόρων⁶⁰. Πηγὴ ἔμπνευσής του

55. Ν. Πανταζόπουλος, *Ὁ Δικέφαλος Ἀετός. Ἡ ἐξέλιξη ἐνὸς Συμβόλου*, University Studio Press / Ἐκφραση, Ἀθήνα 2001, σ. 11.

56. Ν. Πανταζόπουλος, *Ὁ Δικέφαλος Ἀετός...*, ὁ.π., σ. 60.

57. Α. Σ. Γαβαλᾶς, «Ὁ ἀετὸς εἰς τὴν...», ὁ.π. σ. 60.

58. Α. Σ. Γαβαλᾶς, «Ὁ ἀετὸς εἰς τὴν...», ὁ.π. σ. 61.

59. Α. Σ. Γαβαλᾶς, «Ὁ ἀετὸς εἰς τὴν...», ὁ.π. σ. 57.

60. Α. Σ. Γαβαλᾶς, «Ὁ ἀετὸς εἰς τὴν...», ὁ.π. σ. 58-59.

υπῆρξαν ὀρισμένα χιτιτικά γλυπτά ποὺ βρίσκονταν χαραγμένα σὲ διάφορα μνημεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Μ. Ἀσίας⁶¹.

Μὲ τὴν ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης (1261) οἱ Παλαιολόγοι δὲν υἱοθετοῦν ἀμέσως τὸ δικέφαλο ἀετὸ ὡς αὐτοκρατορικό ἔμβλημα. Ὁ Ἀνδρόνικος Β' Παλαιολόγος (1300) ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ χρησιμοποίησε τὸ δικέφαλο ἀετὸ ὡς ἔμβλημα τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων ἀλλὰ καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ ἴδιο ἔμβλημα χρησιμοποιήθηκε καὶ στὸ Δεσποτᾶτο τοῦ Μυστρᾶ μέχρι τὸ 1460⁶².

Ὁ δικέφαλος ἀετός, μὲ τὴν ἐπιστροφή τῶν σταυροφόρων στὶς πατρίδες τους τὸ 13ο αἰῶνα, μεταφέρθηκε καὶ στὴ Δύση, ἐνῶ ἡ υἱοθέτηση τοῦ μονοκέφαλου ἀετοῦ ἀπὸ ἡγεμόνες τῆς Ἑσπερίας εἶναι προγενέστερη (Καρλομάγνος 742-819). Στὴ Ρωσία ὁ μονοκέφαλος ἀετός εἰσῆχθη μὲ τὸ γάμο τῆς πριγκίπισσας Ἄννας, ἀδελφῆς του αὐτοκράτορα Βασιλείου Α', μὲ τὸ Ρῶσο ἡγεμόνα Βλαδίμηρο Α'. Ὁ δικέφαλος εἰσῆχθη ἀργότερα (1472) μὲ τὸ γάμο τοῦ Ἰβάν τοῦ Γ' μὲ τὴν πριγκίπισσα Σοφία, κόρη τοῦ Δεσπότη τοῦ Μυστρᾶ Θωμᾶ Παλαιολόγου. Ὁ Ἰβάν εὐελπιστώντας στὴν κατάκτηση τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου, ἀντικατέστησε τὸ μονοκέφαλο ἀετὸ μὲ τὸ δικέφαλο⁶³.

Πολλὲς οἰκογένειες υἱοθέτησαν ἐπίσης τὸ δικέφαλο ἀετὸ στὰ οἰκόσημά τους, μετὰ τὴν πτώση τῆς Αὐτοκρατορίας. Τέτοιες οἰκογένειες εἶναι οἱ Καλλέργηδες, οἱ Μελισσηνοί, Πουστινιάνοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὁ Σπύρος Λάμπρος ἀναφέρει ὅτι μόνο στὴ Ζάκυνθο ἐντοπίζονται 334 οἰκόσημα ποὺ φέρουν τὸ δικέφαλο ἀετό. Στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα, τὴν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ἔγινε χρῆση τοῦ δικέφαλου ἀετοῦ ἀπὸ πολλὲς οἰκογένειες τῆς Πελοποννήσου καὶ κυρίως τῆς Μάνης. Ὁ δικέφαλος μετατρέπεται τότε ἀπὸ ἐθνικὸ σύμβολο τῆς αὐτοκρατορίας σὲ σύμβολο τῆς ἐθνικῆς ιδέας τῶν Ἑλλήνων εὐγενῶν⁶⁴.

Χρῆση τοῦ δικέφαλου ἀετοῦ γίνεται ἐπίσης ἀπὸ τοὺς Ἀψβούργους τοὺς Ρωμανώφ, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος⁶⁵. Οἱ Ἀψβούργοι τὸ χρησιμοποιοῦν ὡς ἔμβλημα μὲ τὸ ὁποῖο ἐκφράζεται ἡ ἐπεκτατικὴ τους πολιτικὴ, θέλοντας δηλαδὴ νὰ ὑποκαταστήσουν τὴ βυζαντινὴ

61. Ν. Πανταζόπουλος, *Ὁ Δικέφαλος Ἀετός...*, ὅ.π., σ. 45. Ν. Οἰκονόμου «Εἶχον οἱ Βυζαντινοὶ οἰκόσημα;», ὅ.π. σ. 11.

62. Α. Σ. Γαβαλᾶς, «Ὁ ἀετός εἰς τὴν...», ὅ.π. σ. 59.

63. Α. Σ. Γαβαλᾶς, «Ὁ ἀετός εἰς τὴν...», ὅ.π. σ. 61.

64. Α. Σ. Γαβαλᾶς, «Ὁ ἀετός εἰς τὴν...», ὅ.π. σ. 62-63.

65. Ν. Οἰκονόμου, «Εἶχον οἱ Βυζαντινοὶ οἰκόσημα;», ὅ.π., σ. 13.

Αὐτοκρατορία μὲ τὴν Ἀγία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους. Οἱ Ρωμανῶφ πάλι χρησιμοποιοῦν τὸ δικέφαλο ἀετὸ ὡς γέφυρα ἀναβίωσης τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπὸ τὸ σκῆπτρο τους μὲ τὴ Μόσχα ὡς Τρίτη Ρώμη, ὡς διάδοχο δηλαδὴ τῆς Κωνσταντινούπολης. Στὸ χώρο τῆς Ἐκκλησίας ὁ δικέφαλος ἀετὸς τὴν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ἐπιβιώνει ὡς σύμβολο ἐξουσίας⁶⁶.

4.2. Ἑλληνικὰ Ἐθνοςσημα (1821-1862)

4.2.1. Ἐπαναστατικὰ καὶ καποδιστριακὰ ἐθνικὰ σύμβολα

Τὰ ἐθνικὰ χρώματα καὶ τὰ σύμβολα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας δὲν υἱοθετήθηκαν εὐρέως μὲ τὴν ἵδρυση τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν. Στις ἐξεγέρσεις ποὺ σημειώθηκαν κατὰ τόπους χρησιμοποιήθηκαν ὡς σύμβολα κυρίως ἐκκλησιαστικά λάβαρα. Κατὰ κοινὴ ὁμολογία, γενικὸ ἐθνικὸ σύμβολο ἦταν ὁ σταυρὸς ὡς ἔμβλημα τοῦ ἀγώνα τῶν Χριστιανῶν ἐναντίον τῶν Μωαμεθανῶν.

Ἡ Α' Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου (1.1.1822) κατήγγειλε ὅλα τὰ προηγούμενα ἐθνικὰ χρώματα καὶ σύμβολα. Στὴν Ἐθνοσυνέλευση ὁρίστηκε ὅτι «σημεῖον χαρακτηριστικὸν τῆς σφραγίδος τῆς Διοικήσεως θὰ ἦτο ἡ Ἀθηναῖα μετὰ τῶν συμβόλων τῆς φρονήσεως» καὶ ὅτι τὰ χρώματα τῆς σημαίας θὰ ἦταν τὸ γαλάζιο καὶ τὸ λευκὸ. Τὰ χρώματα αὐτά, ξένα πρὸς ἐκεῖνα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν τότε γνωστῶν ἐπαναστατικῶν ἑταιρειῶν καὶ κινημάτων, ἐπιλέχτηκαν χωρὶς νὰ δοθεῖ ἐρμηνεία γιὰ τὴν ἐπιλογή. Ἡ συγκεκριμένη σφραγίδα καὶ τὰ χρώματα, ποὺ προαναφέρθηκαν, διατηρήθηκαν μέχρι καὶ τὸ 1829, ὅταν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἄλλαξε τὴ σφραγίδα καὶ ἔβαλε στὴ θέση τῆς Ἀθηναῖς τὸν «ἀναγεννώμενο Φοῖνικα» (22.8.1829)⁶⁷.

Ἡ ἀπόφαση τοῦ Καποδίστρια στηρίχτηκε σὲ μία σειρά ἀπὸ λόγους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται στὴ συνέχεια: 1) Ὡς Κερκυραῖος καὶ εὐγενὴς ἦταν γνώστης τῆς Ἑραλδικῆς καὶ τῆς σημασίας τῶν ἰδιαίτερων συμβόλων τῆς. 2) Ἡ «Ἀθηναῖα μὲ τὰ σύμβολα τῆς φρονήσεως» συνέδεε τὸ νέο ἑλληνικὸ καθεστῶς

66. Ν. Πανταζόπουλος, *Ὁ Δικέφαλος Ἀετός...*, ὁ.π., σ. 30-31.

67. Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Ἡ καθιέρωσις νέου ἐθνικοῦ θυρεοῦ κατὰ τὸ 1832», *Δελτίον Ἑραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρείας Ἑλλάδος*, Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συμποσίου Γενεαλογικῆς καὶ Ἑραλδικῆς Ἐπιστήμης (23-25 Ὀκτωβρίου 1992), Ἀριθμὸς 10, Ἀθήνα 1996, σ. 193-195.

μέ τὰ στενά ὅρια τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας καθὼς ἐπίσης καὶ μέ τὸ καθεστὼς τῆς ἀβασίλευτης δημοκρατίας, στοιχεῖο πού μαχόταν ἰδιαίτερος ἡ Ἱερὴ Συμμαχία. Ὁ Καποδίστριας προτίμησε τὸ Φοῖνικα γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἦταν παλαιὸ ἐραλδικὸ σύμβολο, γνωστὸ στὴ δυτικὴ φεουδαλικὴ παράδοση. Τὸ νόημά του δὲν ἦταν ἐπαναστατικὸ, ἀφοῦ ὁ φοῖνικας ἦταν σύμβολο τῆς ἀθανασίας καὶ κατὰ κατ' ἐπέκταση τῆς ἀναγέννησης, στὴ συγκεκριμένη περίπτωση τῆς ἀναγεννημένης Ἑλλάδας. Πέραν τούτου συνέδεε τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, τὴν Ἑλληνικὴ Πολιτεία, μέ τὸ σύμβολο τῆς σημαίας τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη, τοῦ ὁποῖου οἱ στόχοι εἶχαν πραγματοποιηθεῖ μέ τὴν ἔννοια τῆς καθιδρύσεως ἀνεξάρτητου Ἑλληνικοῦ Κράτους⁶⁸.

Ὅρισμένοι μάλιστα ἐρευνητὲς θεωροῦν ὅτι ἡ ἐπιλογή τοῦ φοίνικα ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη ἐνεῖχε καὶ περαιτέρω πολιτικὴ σημασία. Σύμφωνα μέ τὴν Ἑραλδικὴ ὁ Φοῖνικας χαρακτηρίζεται ὡς «εἶδος ἀετοῦ πού κάθεται σὲ πυρὰ μέ ἀνεπτυγμένες τίς φτεροῦγες του κοιτώντας δεξιά». Ὁ ἀετὸς ὅμως σὰν σύμβολο παρέπεμπε ἔμμεσα στὸ βυζαντινὸ δικέφαλο ἀετό. Ἡ ἄμεση υἱοθέτηση τοῦ δικέφαλου ἀετοῦ θὰ προκαλοῦσε γενικὴ ἀντίδραση, ἰδίως ἀπὸ τίς Προστάτιδες Δυνάμεις. Σύμφωνα λοιπὸν μέ τοὺς ἐρευνητὲς αὐτοὺς ὁ καποδιστριακὸς φοῖνικας ἐπιλέχθηκε ὡς «μεταμφιεσμένος» βυζαντινὸς δικέφαλος ἀετός⁶⁹.

4.2.2. Κρατικὸς θυρεὸς καὶ ἐθνόσημο ἐπὶ Ὅθωνα (1833-1862)

Μέ τὴν ἐκλογή τοῦ Ὅθωνα ὡς Βασιλεῖα τῆς Ἑλλάδας (Σύμβαση τοῦ Λονδίνου 25.4.1832/7.5.1832) ἄρχισε στὸ Μόναχο μέ ζωηρὸ ρυθμὸ ἡ ἀναγκαία νομοθετικὴ προπαρασκευή, ἐν ᾧ τῆς συγκρότησης τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ τῆς μετάβασης τοῦ Ὅθωνα στὴν Ἑλλάδα. Παράλληλα τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τοῦ Βασιτικοῦ Οἴκου τῆς Βαυαρίας ἀσχολήθηκε καὶ μέ τὴ σχεδίαση τοῦ νέου κρατικοῦ θυρεοῦ τῆς Ἑλλάδας ὡς ἐξωτερικοῦ συμβόλου τοῦ νέου καθεστῶτος⁷⁰.

Προτάθηκαν πολλὲς ιδέες οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στὴ συνέχεια ἐπιγραμματικά. 1) Τὸ πρῶτο ὑποβληθὲν σχέδιο θυρεοῦ (Μάιος 1832) ἀποτελεῖτο ἀπὸ θυρεὸ πού τεμνόταν ἀπὸ ἐννιά ἱμάντες, ἐναλλάξ γαλάζιων (πέντε) καὶ ἀσημένιων (τέσσερις) καὶ οἱ ὁποῖοι συμβόλιζαν τὴν ἑλληνικὴ σημαία. Πάνω

68. Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Ἡ καθιέρωσις νέου...», ὁ.π., σ. 195-197.

69. Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Ἡ καθιέρωσις νέου...», ὁ.π., σ. 196-198.

70. Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Ἡ καθιέρωσις νέου...», ὁ.π., σ. 200-201.

στοὺς ἱμάντες ὑπῆρχε σταυρός, ὡς σύμβολο τῆς νίκης τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ τῶν ἀπίστων καὶ ὡς ἀνάμνηση τοῦ δράματος ποὺ εἶδε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος. Ὁ θυρεὸς ἐπεστέφετο μὲ χρυσὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ ὑποστηριζόταν ἀπὸ δυὸ χρυσοὺς φτερωτοὺς γρύπες. Ὁ μὲν ἀριστερὸς γρύπας κρατοῦσε σημαία ποὺ ἀπεικόνιζε τοὺς 21 γαλάζιους καὶ ἀσημένιους ρόμβους τοῦ Βαυαρικοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου, ὁ δὲ δεξιὸς κρατοῦσε τὴν ἑλληνικὴ σημαία. Κάτω ἀπὸ τὸ θυρεὸ ὑπῆρχε τὸ ρητὸ «In Hoc Signo», δηλαδὴ «Ἐν τούτῳ Νίκα». Ἡ ἐπιλογή τῶν γρυπῶν ὡς ὑποστηριγμάτων τοῦ θυρεοῦ ἀποδίδεται ἀφενὸς στὴν ἐπιδίωξη σύνδεσης μὲ τὴν ἀρχαία σχετικὴ διακοσμητικὴ παράδοση καὶ ἀφετέρου στὸ συμβολισμό τους καθὼς ὁ γρύπας ἐραλδικὰ δηλώνει τὸ συνδυασμὸ δύναμης καὶ εὐφυΐας.

2) Τὸ προαναφερθὲν σχέδιο δὲν ἐγκρίθηκε καθὼς μὲ ἀναφορά του ὁ Friedrich Thiersch (1.8.1832) πρὸς τὸν Λουδοβίκο Α' ὑπέβαλε στὴ Βαυαρικὴ Κυβέρνηση σχεδιάσμα τῆς ἑλληνικῆς πολεμικῆς σημαίας τῆς ξηρᾶς, ἡ ὁποία ἔφερε τὸν «ἀναγεννώμενο Φοῖνικα» στὸ μέσο του λευκοῦ σταυροῦ. Ὁ Φοῖνικας ἐπεστέφετο μὲ χρυσὸ αὐτοκρατορικὸ στέμμα καὶ κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση ὑπῆρχε τὸ ρητὸ «Ὁθων Α' Ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος».

3) Μὲ ἀπόφαση τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου Α' (1.9.1832) ὁρίσθηκε ὅτι ὁ νέος ἑλληνικὸς θυρεὸς θὰ ἦταν γαλάζιος καὶ θὰ ἔφερε στὸ μέσον του χρυσὸ «ἀναγεννώμενο Φοῖνικα» ὁ ὁποῖος θὰ καθόταν σὲ ἐρυθρῇ φωτιά. Ὁ Φοῖνικας θὰ ἔφερε στὸ στήθος του τοὺς 21 γαλάζιους καὶ ἀσημένιους ρόμβους τοῦ Βαυαρικοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου. Ὁ θυρεὸς θὰ ἐπεστέφετο μὲ βασιλικὸ στέμμα καὶ θὰ ὑποστηριζόταν ἀπὸ δυὸ χρυσοὺς γρύπες.

4) Λίγες μέρες ἀργότερα, μὲ νεώτερη διαταγὴ τοῦ Βαυαρικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (12.9.1832) δόθηκε ἐντολὴ στὸ διευθυντὴ τῆς Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν Peter von Cornelius νὰ φιλοτεχνήσῃ σχέδιο τοῦ νέου θυρεοῦ. Ἐνῶ ὅλα ἔδειχναν ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ θυρεοῦ εἶχε λυθεῖ, πληροφορίες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μετέβαλαν τὴν κατάσταση. Κατέστη γνωστὸ τότε στὸ Μόναχο ὅτι τὸ σύμβολο τοῦ Φοῖνικα εἶχε συνδεθεῖ μὲ συγκεκριμένη πολιτικὴ παράταξη στὴν Ἑλλάδα, τοὺς καποδιστριακοὺς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν εἶναι σκόπιμη ἡ χρῆση αὐτοῦ τοῦ συμβόλου ἀπὸ τὸ νέο βασιλιά. Κατὰ συνέπεια, ἀντὶ τοῦ θυρεοῦ μὲ τὸν Φοῖνικα προεκρίθη, μὲ ἀπόφαση τοῦ Λουδοβίκου Α' (24.9.1832), παράσταση γαλάζιου θυρεοῦ ὁ ὁποῖος ἔφερε ἀσημένιο σταυρό, στὸ κέντρο τοῦ ὁποῖου εἰκονίζετο θυρεῖσκος μὲ τοὺς 21 βαυαρικοὺς γαλάζιους καὶ ἀσημένιους ρόμβους.

5) Καὶ τὸ νέο σχέδιο τροποποιήθηκε μὲ νεώτερη ἀπόφαση τοῦ Λουδοβίκου (28.9.1832). Ἡ τροποποίηση ἀφοροῦσε τὰ ὑποστηρίγματα. Οἱ γρύπες ἀντικαταστάθηκαν μὲ δυὸ χρυσοὺς λέοντες.

6) Ἡ ὀριστική μορφή τοῦ ἑλληνικοῦ κρατικοῦ θυρεοῦ διαμορφώθηκε μέ Βασιλικὸ Διάταγμα (ἀριθμὸς 159, 1.11.1832) ποὺ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴν Ἀντιβασιλεία στὸ Μόναχο καὶ ἐστάλη στὴ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑλλάδος (2.12.1832). Βασιλικὸ Διάταγμα μέ τὸ ἴδιο περιεχόμενο ἐκδόθηκε στίς 7.2.1833 στὸ Ναύπλιο, μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τῆς βασιλείας στὴν Ἑλλάδα. Μὲ τὸ ἴδιο διάταγμα ὀριζόταν καὶ ὁ τύπος τῆς μεγάλης σφραγίδας τοῦ κράτους καθὼς καὶ τῶν σφραγίδων τῶν κρατικῶν ἀρχῶν.

7) Τέλος, μέ μεταγενέστερο διάταγμα (14.3.1833), ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, προσδιορίσθηκε ὁ τύπος τοῦ ἔθνοσήμου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖτο πιά ἀπὸ ἐπάλληλα πεδία, γαλάζιου καὶ λευκοῦ.

Ἀπὸ τίς προτάσεις περὶ ἔθνοσήμου, ποὺ προαναφέρθηκαν, μπορούμε νὰ ἀντλήσουμε τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα: 1) Ἡ τελικὴ διαμόρφωση τοῦ κρατικοῦ ἐμβλήματος προῆλθε ἀπὸ πολιτικὴ σκοπιμότητα καὶ ὄχι ἀπὸ πρωτότυπη ἐραλδικὴ σύλληψη. Οἱ φιλόδοξες παραστάσεις ποὺ προτάθηκαν ἀπορρίφθηκαν καὶ τελικὰ ἐπιλέχθηκε μία ἀπλὴ ἀπεικόνιση μέ μορφή θυρεοῦ, ἡ ὁποία εἶχε τὸ γαλάζιο καὶ τὸ λευκὸ χρῶμα καὶ στὸ κέντρο ἔφερε τὸ βασιλικὸ οἰκόσημο τοῦ Βαυαρικοῦ Οἴκου. 2) Ἡ σκέψη νὰ ἀπεικονιστεῖ ὁ Φοῖνικας στὸ θυρεὸ ἀμφισβητήθηκε ζωηρά, ἐπειδὴ εἶχε συνδεθεῖ ὄχι μόνον μέ τὸν Καποδίστρια ἀλλὰ καὶ μέ τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ τελευταίου στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες⁷¹.

71. Χαρίκλεια Γ. Δημακοπούλου, «Ἡ καθιέρωσις νέου...», ὁ.π., σ. 207-210.